

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslattevő (személy, intézmény, szervezet, vállalkozás) neve:
Prof. Dr. Barna Gábor

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó adatai:
Név: Prof. Dr. Barna Gábor
Levelezési cím: 1114 Budapest, Bartók Béla út 37. I/7.
Telefonszám: 20/920 6122
E-mail cím: gaborbarnadr@gmail.com

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. a nemzeti érték megnevezése

A kunszentmártoni zsinagóga

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása:

agrár- és élelmiszergazdaság egészség és életmód **épített környezet**
 ipari és műszaki megoldások kulturális örökség sport
 természeti környezet turizmus és vendéglátás

3. A nemzeti érték föllelhetőségének helye:

Kunszentmárton, Deák Ferenc utca 18.

4. Értéktár megnevezése

települési **tájegységi** **megyei** külhoni magyarság

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

Az épület egykori tulajdonosairól, az itt élő zsidó közösségről már az 1820-as évektől vannak adataink, bár állandó lakhatási jogot csak az 1850-es évek elején szereztek. Az ortodox hitközség 1860-ban 89 főből állt. A zsidó imaház 1906-ban leégett, s helyén a hitközség egy modern zsinagógát kívánt felépíteni.

A kunszentmártoni zsinagóga a monarchia kori magyar zsinagógaépítészet utolsó éveiben (1911 és 1912 között) épült Dobrovszky József István tervei alapján. Az alaprajz elnyújtott téglalap, U alakban körülfutó karzattal, központi bimával és pici apszissal. Kívül, az oromzat csúcsán a törvénytáblák között Dávid-csillag látható. A bejárati ajtó részletén is jelen van a kósi formavilág és a Jakab–Komor-féle népies hangvétel, műfolklór. A kívül kereszthajónak tűnő rizalit rózsablaka hangsúlytalanul nyílik a karzatra, egykor a nők helyére. A karzatsfeljárat a tornyocskákban és a belőlük előreugró tömegben található. Dobrovszky ötvözi a Kós-féle erdélyi, illetve skandináv nemzeti romantika formavilágát a Jakab–Komor fémjelezte magyaros szecesszióval. A lépcsőház fordulójában található piros mézeskalács szív oculus optimizmusát megtagadta a történelem.

A mai Bartók Béla-terem épülete (Deák Ferenc utca 18.) volt a helyi zsidó hitközség temploma, mely A szecessziós zsinagóga főhomlokzata magas, oromzatos, kör alakú, rozettás

ablakkal és előugró bejárattal ellátva. A bejárat felett sgrafittós, kerámiával díszített, melyek Bozsik Kálmán színes kerámiái és a Mátray-féle téglagyár épületdíszei. Nyugati homlokzatán kétoldalt magas, előugró, többszörösen tagolt négyzetes torony található, nyolcszögű fedéssel. Keleti homlokzatán félköríves alaprajzú tórafülkével, törtvonalú oromzatokkal.

A zsinagóga előcsarnokában állt egy emléktábla, melyen az 1. világháborúban hősi halált halt kunszentmártoni zsidó katonák névsora szerepelt. Az 1922. szeptember 17-én felavatott emléktábla 1944-ben eltűnt a hitközség nélkül maradt templomból.

A 2. világháború után évtizedekig romos műemlék épületet 2000-ben állították helyre.

(Bimá - az az emelvény, ahol a Tórát olvassák. Hagyományhű templomokban középen áll. Az istentisztelet egy részét, vagy egészét innen vezetik.)

6. Indoklás az értéktárba történő fölvétel mellett

Ma az épület kultúrház. A kultúrházzá történő átalakítással eltűnt a bima, és a tér még hosszúkásabbnak tűnik. Ma hangverseny és kiállító teremként működik, Bartók Béla-terem néven. A 2. világháború után évtizedekig romos, sokáig bútorboltként és bútorraktárként használt műemlék épületet 2000-ben állították helyre. Megmentésében és hangverseny teremmé alakításában nagy szerepe volt Baross Gábornak és Tóth Máriának, az ELTE Bartók Béla kórusa karnagyának és titkárának.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

Forrás:

Bíró Attiláné: A kunszentmártoni volt zsinagóga felújítása = *Műszaki Tervezés* 41. évf. 6. sz. (2001.) 14. p

Szolnok megye műemlékei. Szolnok, 1988.

Beregszászi Zsolt (szerk.) *Alföldi szecesszió*. 94. oldal

Podonyi Hedvig: *Zsinagógák Magyarországon*. 148. oldal

Harangozóné Tóth Éva (szerk.) *Kunszentmárton épületei régen és ma. Lapok a 200 éves város építészettörténetéből*. Kunszentmárton, 2007. 28.

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

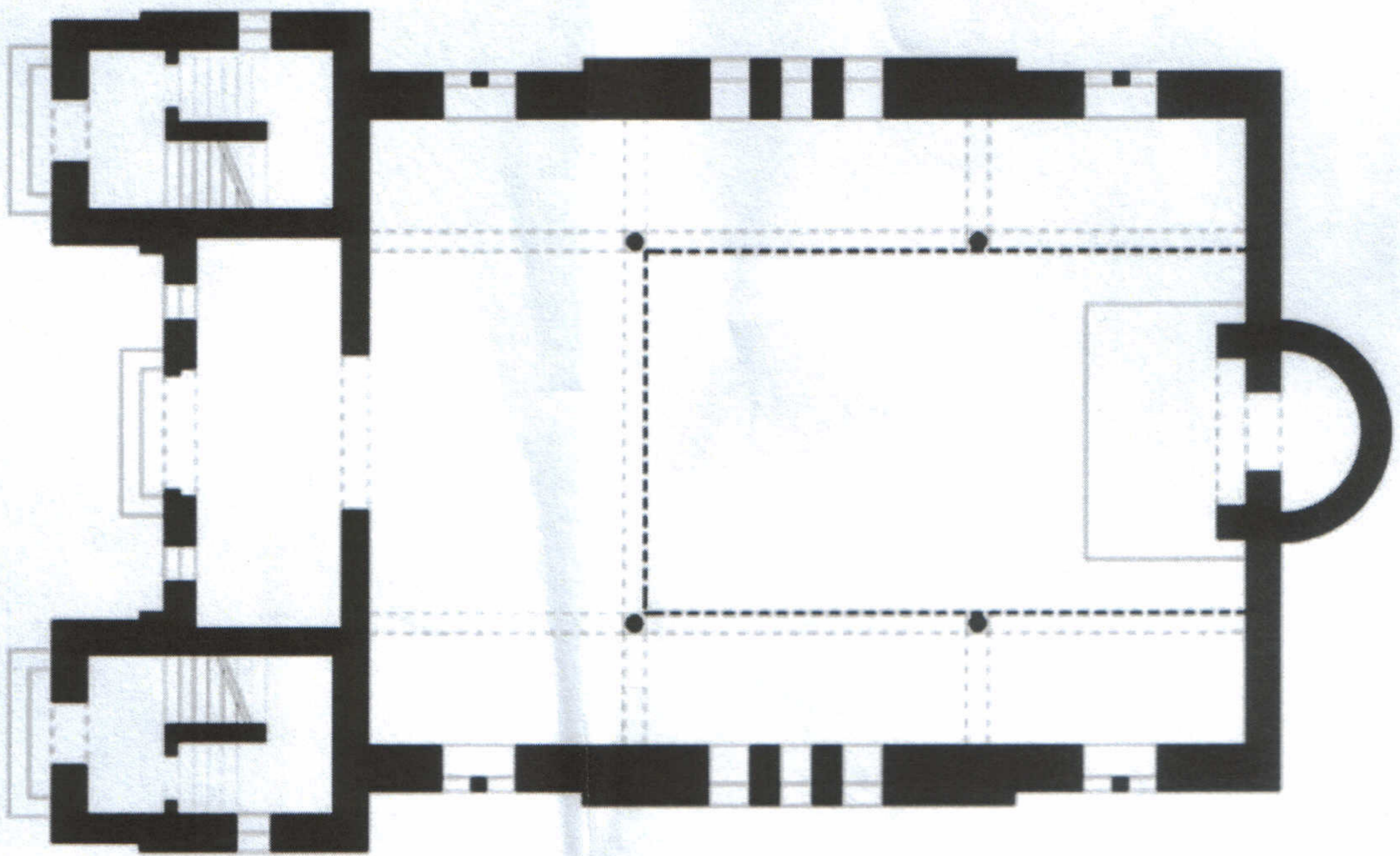
III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális dokumentációja
2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek
3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat.

Photograph Rudolph Klein ©

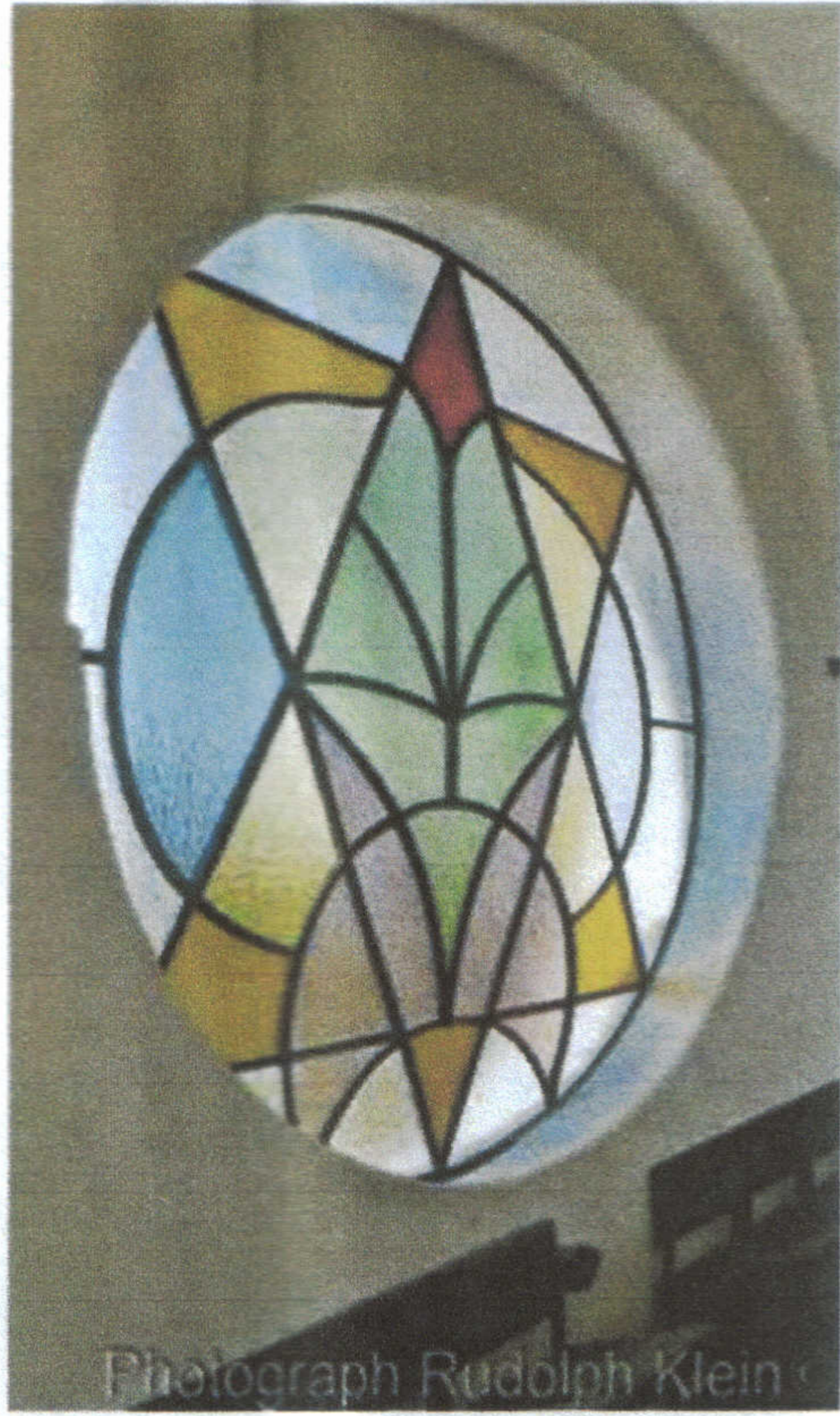

copyright viktória sugár

244 KUNSZENTMARTON
11070070119 244

Photograph Rudolph Klein

Photograph Rudolph Klein ©

Photograph Rudolph Klein ©

Tisztelt Megyei Értéktár!

Tárgy: Ajánlás „A kunszentmártoni zsinagóga” Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Értéktárba történő felvételéhez.

A Kunszentmárton történetében a zsidóság alig 100 évig volt jelen nagyobb létszámban (1850-1945) mégis jelentős szerepet játszottak a település fejlődésében, polgárosodásában. A megerősödő, de még így is csak 222 főt számláló hitközség termékenységének gyümölcse az 1909-1912 között emelt szecessziós stílusú zsinagóga.

Az építés körülményeiről keveset tudhatunk, mivel a hitközség erre vonatkozó iratanyaga elpusztult. Annyi bizonyos, hogy a neves szentesi építész Dobovszky József tervei alapján épült. A kunszentmártoni zsinagóga tekinthető a Dobovszky építészetében 1909-től megjelenő sajátos, geometrizáló formanyelv első megvalósult példájának. Az 1912-re elkészült alkotáson korábban sosem tapasztalt bátorsággal kezeli a tömegeket és az építőanyagokat, amit az enteriőrben a felülvilágító kör alakú betoneleme érzékeltet leginkább. A kunszentmártoni zsinagóga kapcsán fontos megjegyezni, hogy a kunszentmártoni zsidó közösség az ortodox vallási irányzat tagja volt, így az épületnek funkcionális szempontból is meg kellett felelnie a hagyományoknak. Mivel a vallási szabályzatok kötötték az építést, a választott anyagokkal és szerkezetekkel igyekezett olyan struktúrát létrehozni, ami megfelelt a vallási előírásoknak, mégis érvényre juttathatta a korszerű építészeti törekvéseket. A férfiak és a nők bejárata elkülönült, a női karzatra vezető lépcsőházak közrefogták a férfiak előcsarnokát, amelyen keresztül a zsinagógatérbe lehetett jutni. Dobovszky a bimát a zsinagógatér központjában helyezte el, s mint a templom eszmei gyűjtőpontját, a mennyezeten nyitott felülvilágítóval emelte ki. Az építész nem pusztán statikai okokból helyezte a karzatos alátámasztó négy pillért a bima köré. Valószínűleg a négyoszlopos zsinagógatípus térkonceptióját akarta stilizált módon felidézni. Ezt bizonyítja a kilenc mezőre osztott mennyezet is, ami a négyoszlopos zsinagógát fedő kilenc boltmezőre utal, vagyis Dobovszky visszanyúlt a zsinagógaépítészet hagyományos elemeihez, annak ellenére, hogy az új szerkezetek megjelenésével a négyoszlopos zsinagóga-típusát a 19. század elejétől fokozatosan a háromhajós elrendezés kezdte felváltani. Ezzel szemben Dobovszky épp egy „új” anyaggal, a betonnal emelte ki a történeti térszervezést, és a zsinagóga eszmei központját.

Klein Rudolf a főhomlokzatomban megjelenő két torony, a hosszanti, félköríves apszissal záródó elrendezés és a karzatok jelenléte miatt tipologizálása során a katolikus templom-típusú zsinagógák közé sorolta az épületet.

A kunszentmártoni zsinagóga építészeti jelentősége tehát a vas és betonszerkezetek használatában, valamint a letisztult, geometrikus formákban és homlokzatalakításban rejlik, amivel az építész frissen reagál a korszakban jelentkező modernizáló tendenciákra. Ez Dobovszky egyetlen alkotása, amelyben a beltérben ilyen hangsúlyossá válnak a liturgia szolgálatában is álló szerkezeti megoldások. De azt sem felejthetjük el, hogy ez az első épület, egyfajta úttörő alkotás, amelyben végre az 1910-es évekre kiforrt sajátos stílusát a gyakorlatba ültethette át.¹

¹ Az összefoglalást Sípos Anna: Dobovszky József István építésze különös tekintettel a kunszentmártoni zsinagógára című szakdolgozat segítségével készítettem

A kunszentmártoni zsinagóga építészeti értékein túl, a zsidóság helyi jelenlétének is az emléke.

Az alább felsorolt tények alapján javasolom felvételét a megyei értéktárba.

Kunszentmárton, 2016. november 14.

Hegedűs Krisztián
Történész-néprajzos muzeológus
Helytörténeti Múzeum, Kunszentmárton